

УДК 63.5(4Укр)

*Ясковець О.В. – вчитель історії
Корецького НВК «Школа-ліцей»*

ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПИСАНКАРСТВА: ЕТНОРЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА *(за матеріалами Корецького району Рівненщини)*

Сьогодні повертаємось до здорового людського глузду, переосмислюємо своє ставлення до коріння нашого роду, до бажаної художньої спадщини, чіткіше і глибше осмислюємо шляхи становлення нашої духовності в усіх її гранях.

Народне мистецтво України має багату спадщину. У твори народних умільців вкладено життєву мудрість, народне розуміння краси, щедрість художнього обдарування, безпосередність сприйняття навколишнього світу. Мабуть, жоден вид народної обдарованості не має такої різноманітності орнаментальних елементів та мотивів, як українські писанки. Хвиля часу докотила до

нас це диво з сивої давнини, і воно живе, гріє серце – одвічний символ щедрості української землі. Звичай робити писанки та крашанки виник в Україні дуже давно. Писанки, які зараз можемо бачити у музеях, мистецьких альбомах, що вивчалися і мають можливість вивчатися сьогодні, збиралися етнографами протягом XIX-XX ст. Власне, цим людям завдячуємо тим, що маємо можливість насолоджуватися красою писанки.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що свідоме відродження мистецтва писанкарства та його поширення в народі можливе лише за умови наявності відповідних знань. Усвідомлення того, що писанки – не бездушні малюнки, побудовані за законами композиції, а – душа нашого народу, його споконвічне прагнення і бажання відтворити в символічних знаках свою уяву про світобудову, збереження і передача кращих народних традицій.

Стародавнє мистецтво писанки стало невід’ємною окрасою весняних святкових дійств, які після прийняття християнства, зосередилися довкола Воскресіння Господнього, або Великодня. Вважалося, що писанку треба вміти написати, знати, коли саме це зробити, вміти замолити, а найголовніше – розбиратись, кому яку дарувати, щоб символіка оберіга відповідала смислу дарування. Писанки дарувались із певним смислом, вважаючи, що вони допомагають, заворожують [4; 9]. Раніше виготовлення писанки можна було

робити лише у чітко визначений час, із певними замовляннями; чарівні знаки писались відповідними кольорами. Зараз залишилась лише символіка знаку і кольору [2; 58-59]. Символічних малюнків у писанці понад сто, але найпопулярнішими є такі: кривулька, безконечник (меандри) – що означає нитку життя, вічність сонячного руху; тригвер, ружа, зірка, хрест (квадратний) – символи сонця, чотирьох сторін світу, тригвер, або триніг, відомий із доби трипільської культури, знаменує собою небо, землю і повітря або повітря, вогонь і воду – символи життя; сорок клинців – символізують сорок точок життя, успіх господарства, добробут та чесність людини; павучок (круто ріг, вітрячки, розетки, павутиння) – один із найдавніших солярних знаків; крапочки – небесні світила, у християнстві – Сльози Божої матері; смерекові гілки, рослини – вічна юність, здоров'я, краса, буяння природи; пшеничні колоски – символи врожаю [3; 4-9]. Наші предки вірили у магічність писанок. Господарі закопували писанки в землю, бо вірили, що сила яйця сприятиме щедрим жнивам, розкладали писанки на могилах батьків та дідів, закопували у могили дітей, дарували один одному закохані хлопці й дівчата тощо [8; 278].

Писанка в минулому була не просто орнаментованим яйцем. Вона оберігала від хвороб, охороняла хату від блискавки і пожежі, сприяла родючості культур. Крім того, в розвитку обрядовості оздоблене яйце набувало нових смислових значень. Писанками не тільки обмінювались. Ними обов'язково «чокалися», гралась «на вбитки».

Слід зазначити, що не зважаючи на дослідження науковців та спроби відродити давні традиції писанкарства, зокрема це зустрічаємо у ґрунтовних працях відомого українського науковця О.Боряк [2] та сучасного народознавця-дослідника Г.Лозко [8] «Українське народознавство», у статтях етнологів А.Гури «Українське народне писанкарство» [3], О.Гоцуляк «Про таємничу символіку писанки» [4], В.Манько «Українська народна писанка» [9] та багатьох інших сучасних українських вчених-культурознавців, протягом останніх десятиріч багата і надзвичайно цінна мистецька спадщина писанкового розпису безповоротно щезає, а мистецтво розписувати і дарувати писанки вийшло з ужитку.

Метою даного дослідження є виявлення етнорегіональної специфіки традицій писанкарства на Кореччині. Новизна дослідження полягає у тому, що дане питання в межах Кореччини, як локальної території великої Волині, вченими-науковцями вивчено мало, а місцеві традиції писанкарства за роки радянської влади практично втратились. Автором було проведено польові дослідження у м. Корець, його околицях, а також у с. Морозівка та с. Велика Клецька Корецького району. Під час опитування стало відомо, що фарбування і розпис яєць жителі краю проводять до свята Великодня. Адже на це свято ходили до храму на службу і обов'язково несли кошики із пасками, крашанками, іншими продуктами для освячення. Після служби Божої, яка тривала всю ніч, виходили з храму і вранці батюшка освячував принесене.

Писанки і крашанки виготовляли вдома, але більше – крашанки, тому що їх виготовляти було простіше: робили відвар із лушпиння цибулі чи солодких сортів яблуні і в ньому варили яйця – вони під час варіння фарбувалися у коричневі відтінки. Всі опитувані розповідають, що користуються цим рецептом і до сьогоднішнього часу.

Із другої половини ХХ століття використовували для цього процесу й промислові барвники – харчову фарбу, навіть аптечну – «зеленку» [18]. У минулому столітті писанки розписували, а зараз опитувані мотивують, що за браком часу – це робити ніколи, тому користуються готовими фарбниками і наклейками, що є у продажу [13; 17; 18].

Процес розпису яєць був досить простим: готували спочатку яєчка, здебільшого брали темніших кольорів, бо до них, вважали, краще пристає фарба. Їх мили, витирали, перевіряли чи не пошкоджені. Потім розтоплювали віск, чи запалювали воскову свічку і наносили тоненькою загостреною паличкою віск на поверхню яйця. Іноді паличку на кінці розщеплювали і вставляли туди фольгу у вигляді трубочки, щоб туди набирався віск і міг вилитися тоненькою цівочкою [17]. Малювали довільні візерунки, але традиційними для жителів краю було писати: літери «Х» і «В», написи «Христос Воскрес!», «Воістину Воскрес!», паску, запалену свічку, квіточки, зірочки, листочки, будиночок із димарем, з якого іде дим доверху, спіральки, рисочки, тощо [12]. Щоб візерунки писанки були різних кольорів, по черзі замальовували воском певні ділянки яєчка і по декілька разів опускали у фарби різного кольору. Після закінчення яйце підносили до теплої печі чи вогню, віск м'якшав, його знімали ганчіркою, яйце обтирали жиром, щоб воно блищало, а не було тьмяне [13].

Про цікавий народний звичай «колодка» розповіла жителька с. Морозівка – Поліщук Надія Михайлівна: хлопець, який хотів заслати до дівчини сватів після Великодня, приходив перед постом до батьків дівчини з «колодкою» – могоричем. Дівчина за час посту повинна була вишити йому хустинку і розписати писанку, а на Паску подарувати [16]. До її матері часто ходили дівчата перед святом і замовляли писанки. За одну писанку повертали два сирих яйця. Також користувались способом нанесення на крашанки орнаменту шляхом приклеювання висушених листочків. Коли після фарбування листочок віднімали, то була не зафарбована частина у вигляді візерунка. Викликає інтерес фарбування яєць у сіточці, капроновій панчосі: до яєць приклеювали висушені листочки, травинки, складали один біля одного щільно рядами, міцно зав'язували, вставляли у каструлю із наваром, варили до готовності. Потім виймали, охолоджували і розв'язували сіточку, виймали яєчка і віднімали листочки, чи травинки – на їхньому місці були візерунки [18].

Із Великодніми писанками і крашанками існує низка народних традицій. Свячені яєчка зберігають протягом року на «покуті». На період свята туди ставлять паску, писанки чи крашанки, свічку, яку запалюють кожного разу, коли сідають до столу. У свято існує традиція гратися крашанками у «набитки»,

«битки»: кожен бере своє яйце і б'ють примовляючи: «Христос Воскрес! – Воістину Воскрес!» Чиє яйце побило, той його і забирає. Перед грою яйця «моцують» – пробують на міцність, стукаючи об зуб. Шкарлупи з посвячених яєць не можна було викидати будь-де, бо людина може захворіти. Їх або розсипали по городі, або спалювали, або десь закопували так, щоб ніхто не топтався [16].

Звичайно прикро, що в даний час писанкарством на Кореччині не займаються, проте приємним є те, що монахині Свято-Троїцького монастиря зберегли давню традицію виготовляти пасхальні яйця восковки-бісерки, що є візиткою Кореччини. У монастирі діє майстерня з виготовлення таких яєць. А готові вироби монахинь-майстринь – окраса експозиції Корецького історичного музею.

Технологія виготовлення такого подарунку не дуже складна, але вимагає кропіткої, уважної роботи, терпіння, естетичного смаку. Оздоблення бісерок – золота нитка, кольорова стрічка, бісер. Процес виготовлення писанки-бісерки було записано автором від насельниць Корецького Свято-Троїцького монастиря [14; 15]. Специфіка роботи полягає в наступному: очищене заздалегідь яйце проколюють з обох боків, видують середину, промивають, добре просушують, пронизують дротом. Віск розтоплюють і декілька разів вмочують яйце у нього, даючи кожному шару охолонути. Після цього намистинки бісеру нанизують на тоненьку паличку, підносять до вогню, щоб вони нагрілися. Гарячі намистини викладають на віск у вигляді візерунку. Після нанесення візерунку, дротиком протягують через яйце бант і зав'язують його з обох кінців. Краї заливають воском і підчищають. Сюжетна лінія таких писанок, зазвичай, пов'язана із кроками у житті Ісуса Христа, біблійними мотивами. Вона поєднується із використанням традиційного рослинного орнаменту, а саме: листя, квіти, кетяги калини, грона винограду.

Проведені польові дослідження ще потребують більш детального доповнення відповідними матеріалами, для того, скласти загальну картину традицій писанкарства Волині і Кореччини зокрема. Збереження і розвиток народного мистецтва писанкарства залишається сьогодні невід'ємною частиною відродження української культури.

Джерельні приписи

1. Біляшевський Е. Українські писанки / Е.Біляшівський // Шкільна бібліотека. – 2008. – № 3.
2. Боряк О.О. Україна: етнокультурна мозаїка / О.О. Боряк. – К.: Либідь, 2006.
3. Гура А.Українське народне писанкарство / А.Гура // Писанка. – 1994. – № 2.
4. Гоцуляк О. Про таємничу символіку писанки / О.Гоцуляк. – Писанка. – 1994.– № 2.
5. Жигаленко О.О. Куди ведеш, Чумацький шлях? (Книга для читання з українського народознавства) / О.О. Жигаленко. – Полтава, 1993. – С. 158-163.

6. Корцю – 850 років: Наук. зб. матеріальність і тез наук.-краєзн. конф. 13-14 жовтня 2000 року. – Рівне-Корець: Волинські обереги, 2000. – С. 37-38.
 7. Культура і побут населення України: Навч. посібник / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. – К.: Либідь, 1991. – С. 134.
 8. Лозко Г.С. Українське народознавство / Г.С. Лозко. – К.: Зодіак-ЕКО, 1995.
 9. Манько В. Українська народна писанка. – Львів: Свічадо, 2001.
 10. Панасенко О.А. Корець і Кореччина: історія / О.А. Панасенко, С.А. Якубець. – Луцьк, 2000.
 11. Свято-Воскресенский Троицкий Корецкий ставропигиальный женский монастырь. – Можайск: ЛЕТО, 1998. – 79 с.
 12. Записано від Андрійчук Віри Федорівни, 1928 р.н., м. Корець, 23.09.2009 р.
 13. Записано від Ахтирської Тетяни Георгіївни, 1959 р.н., м. Корець, 14.01.2010 р.
 14. Записано від монахині Мілетини, 1958 р.н., Корецький жіночий монастир, 22.02.2011 р.
 15. Записано від монахині Гавриїли, 1962 р.н., Корецький жіночий монастир, 22.02.2011 р.
 16. Записано від Поліщук Надії Михайлівни, 1947 р.н., с. Морозівка Корецького району, 23.02.2010 р.
 17. Записано від Поліщука Петра Кіндратовича, 1951 р.н., с. Велика Клецька Корецького району, 18.01.2011 р.
 18. Записано від Рогальчук Ольги Іванівни, 1959 р.н., м. Корець, 12.12.2010 р.
- Резюме
- Розглядається одна з форм українського народного розпису – писанкарство. Описується етнорегіональна специфіка традицій писанкарства на матеріалах Корецького району Рівненської області.
- Ключові слова: традиція, писанкарство, етнорегіональна, специфіка, Кореччина.
- АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ Випуск 11, 2011
- Альманах наукового товариства „Афіна” кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету
- Summary
- Traditions of Ukrainian coloring: ethno-regional specific (after materials of Korets of district of Rivne region is described)
- Such kind of Ukrainian folk painting as coloring Easter eggs is regarded. The ethno-regional peculiarity of coloring Easter eggs traditions based on the material of Korets district Rivne region is described.

Key words: tradition, coloring Easter eggs, ethno-regional, peculiarity, Korets district.

Взято з http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/afina/2011_11/yaskovet.pdf